
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 343.814(477)

І. В. Іваньков, к. ю. н, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 390 КК УКРАЇНИ**

Анотація. Статтю присвячено методологічним проблемам дослідження суб'єкта злочинів, передбачених ст. 390 Кримінального Кодексу України, проведено аналіз обов'язкових та спеціальних (додаткових) ознак, які притаманні суб'єктам деяких складів означених злочинів. Окреслено законодавчі проблеми встановлення характеристик суб'єкта означених злочинів та висловлені конкретні пропозиції щодо усунення наявних законодавчих протиріч та колізій.

Ключові слова: злочин; кримінальна відповідальність; обмеження волі; позбавлення волі; ухилення.

І. В. Іваньков, к. ю. н, доцент

**ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ,
ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ. 390 УК УКРАИНЫ**

Аннотация. Статья посвящена методологическим проблемам исследования субъекта преступлений, предусмотренных ст. 390 Уголовного Кодекса Украины, проведен анализ обязательных и специальных (дополнительных) признаков, присущих субъектам некоторых составов указанных преступлений. Определены законодательные проблемы установления характеристик субъекта указанных преступлений и высказаны конкретные предложения по устранению имеющихся законодательных противоречий и коллизий.

Ключевые слова: преступление; уголовная ответственность; ограничения свободы; лишения свободы; уклонение.

I. V. Ivankov, Candidate of Legal Sciences,
Association Professor**FEATURES OF THE DEFINITION OF THE SUBJECT
OF THE CRIME PROVIDED BY ART. 390 CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Abstract. The article is devoted to methodological problems of investigation of the subject of crimes, provided by Art. 390 of the Criminal Code of Ukraine, the analysis of mandatory and special (additional) features inherent in the subjects of some of the compositions of these crimes. The legislative problems of establishing the characteristics of the subject of these crimes were identified and specific proposals were made for the elimination of existing legislative contradictions and conflicts.

Keywords: crime; criminal liability; restrictions of liberty; imprisonment; evasion.

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми статті обґрунтовується суспільною небезпекою злочинів, передбачених ст. 390 КК України. По-перше, ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі завдає серйозної шкоди авторитету закону і правосуддя; по-друге, ці діяння порушують ритм роботи кримінально-виконавчих установ, оскільки для ліквідації їх наслідків мобілізується значна частина особового складу, витрачаються значні матеріальні кошти; по-третє, оскільки особи, які ухиляються від відбування покарання, фактично перебувають на нелегальному становищі, тому джерелом їх існування як правило стає вчинення нових злочинів.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Постановка проблеми. Дослідження проблеми встановлення суб'єкта означених злочинів повинно сприяти зміцненню законності та правопорядку в установах виконання покарань, укріпленню в них режиму виконання й відбування покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом загальних положень про суб'єкт злочинів, передбачених ст. 390 Кримінального Кодексу України у власних дослідженнях у різні роки займалися вітчизняні та зарубіжні вчені Е. О. Бачурин [1], Р. Оримбаев [2], В. С. Орлов [3], Ю. В. Тарасова [4], О. М. Сокурєнко [5], В. В. Устименко [6] тощо.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних, законодавчих та правозастосовних проблем встановлення суб'єкту злочинів, передбачених ст. 390 Кримінального Кодексу України, в розробці пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, правозастосовчої практики та профілактики злочинів.

Виклад основного матеріалу. Обов'язковим елементом будь-якого складу злочину є суб'єкт, визначення та встановлення обов'язкових ознак якого постає неодмінною умовою для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Поняття суб'єкта злочину закріплено у ч. 1 ст. 18 Кримінального кодексу України. Ним є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до Кримінального кодексу України, може наставати кримінальна відповідальність [6]. Наступні ознаки суб'єкта злочину: а) фізична особа; б) осудна особа; в) вік кримінальної відповідальності – є обов'язковими. Обов'язкові ознаки суб'єкта злочину інколи називають загальними. Отже, якщо суб'єкту злочину притаманні лише такі ознаки, то він отримує визначення «загальний суб'єкт злочину» [3, с. 28].

Крім обов'язкових ознак суб'єкта злочину, наука кримінального права виокремлює також спеціальні (додаткові) ознаки, які притаманні суб'єктам деяких складів злочинів. Наявність у суб'єкта злочину поряд із загальними ознаками також і спеціальних ознак свідчить про те, що цей суб'єкт є спеціальним. Це наукове положення знайшло відображення у ч. 2 ст. 18 Кримінального кодексу України, де наводиться визначення поняття спеціального суб'єкта злочину. Ним є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [6]. Такі додаткові ознаки, що відокремлюють певне коло осіб, прямо зазначаються в диспозиції статті кримінально-правової норми або встановлюються при її тлумаченні, тобто безпосередньо впливають з її змісту [8, с. 133].

Аналізуючи суб'єкт злочину ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 Кримінального кодексу України), можна відзначити, що ним є певна особа (спеціальний суб'єкт). Виходячи з цього, слід визначити суб'єкт злочину, передбаченого ч.ч. 1, 2 та 3 ст. 390 Кримінального кодексу України.

Відповідно до національного кримінального законодавства, такий вид покарання, як обмеження волі не застосовується до неповнолітніх осіб (ч. 3 ст. 61 Кримінального кодексу України). Тому вести мову про притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх за самовільне залишення місця обмеження волі, або злісне ухилення від робіт, або систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання, вчинені особою, засудженою до обмеження волі (ч. 1 ст. 390 Кримінального кодексу України), а також неповернення до місця відбування покарання особи, засудженої до обмеження волі, якій було дозволено короткостроковий виїзд, після закінчення строку виїзду (ч. 2 ст. 390 Кримінального кодексу України), не можливо. Що стосується позбавлення волі, то суд має право призначити неповнолітнім такий вид покарання за вчинення злочину, а тому і кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі, що передбачена ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, може мати місце. Щодо питання встановлення віку кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі, то в законі не передбачено, що кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, настає з 14-річного віку. Отже, вік кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, становить 16 років.

Говорячи про суб'єкт злочину ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі, ми доходимо висновку, що ним може бути лише певна особа, а саме:

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

а) ч.ч. 1 та 2 ст. 390 Кримінального кодексу України – особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі; б) ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України – особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі.

Отже, суб'єктом ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 Кримінального кодексу України) є лише певна особа (спеціальний суб'єкт), тобто фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності і яка відбуває покарання у виді обмеження волі (ч.ч. 1 та 2 ст. 390 Кримінального кодексу України) чи позбавлення волі (ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України).

Дослідження суб'єкта злочину, що передбачений ст. 390 Кримінального кодексу України, слід розпочати з аналізу суб'єкта ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі (ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України) у зв'язку з тим, що таке ухилення від відбування покарання є першопричиною криміналізації діянь, які передбачені ст. 390 КК України.

Суб'єктом злочину, що передбачений ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, може бути лише засуджена особа, яка на підставі вироку суду відбуває покарання у виді позбавлення волі. Як відомо, підставою відбування покарання і застосування до засудженого заходів виправного впливу є тільки вирок суду, який набрав законної сили. Після набрання чинності вирок суду правовий статус особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, змінюється. Вона набуває статусу засудженості, тобто особи, якій за вирок суду визначений вид та міра кримінального покарання ще до моменту фактичного відбування покарання. Норми кримінально-виконавчого законодавства ретельно регулюють правовий статус засудженого до позбавлення волі.

Однак набрання вирок суду законної сили автоматично не означає, що засуджений набуває статусу суб'єкта злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України. Специфікою цього злочину є те, що він посягає на встановлений нормами кримінально-виконавчого законодавства порядок та умови виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі в частині порядку та умов забезпечення надання короткострокових виїздів за межі місця відбування покарання.

Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України, не всім засудженим, що відбувають покарання у виді позбавлення волі можуть надаватися такі виїзди. У ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що короткострокові виїзди за межі установи відбування покарання можуть надаватися лише особам, перелік яких є вичерпний. Отже, суб'єктом злочину, що передбачений ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, може бути лише певне коло осіб, а саме:

- 1) неповнолітні, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях;
- 2) засуджені особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання:
  - засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості;
  - особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому Кримінально-виконавчим кодексом України;
- 3) засуджені особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у дільницях соціальної реабілітації колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки:
  - особи, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості;
  - засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації;
- 4) засуджені жінки, що мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, яким можуть бути дозволені короткострокові виїзди за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках [9].

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що засуджені особи, які, відповідно до призначеного вироку суду, лише прибули до місця відбування покарання у виді позбавлення волі, до колонії мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання, не мають права на виїзд за межі

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

колонії у зв'язку з винятковими особистими обставинами. Адже, відповідно до ч. 2 ст. 94 Кримінально-виконавчого кодексу України, всі новоприбулі засуджені тримаються у дільниці карантину, діагностики та розподілу протягом чотирнадцяти діб.

Однак, засуджений, який прибув до колонії мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання і знаходиться в дільниці карантину, діагностики та розподілу, має право на короткостроковий виїзд за межі колонії у зв'язку з винятковими особистими обставинами.

Заслуговує на увагу й той факт, що, відповідно до ч. 5 ст. 94 Кримінально-виконавчого кодексу України, в дільниці соціальної реабілітації колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і середнього рівня безпеки тримаються засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців [9]. Отже, засуджений, якому залишається до закінчення строку відбування покарання більше шести місяців, також не має права на виїзд. Підсумовуючи викладене вище, можна відзначити, що законодавець, вказавши в ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України дільницю, де повинен знаходитися засуджений, якому може надаватися короткостроковий виїзд, безпідставно обмежив права та свободи інших засуджених, які відбувають покарання у колоніях цього виду безпеки, характеризуються позитивно, не мають стягнень, і, на думку адміністрації установи відбування покарання, їм можна було б надати короткостроковий виїзд за межі місця відбування покарання у зв'язку з винятковими особистими обставинами.

Також слід підкреслити, що відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України, осіб, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини невеликої або середньої тяжкості чи тяжкі злочини, може бути за їхньою згодою залишено у слідчому ізоляторі чи направлено до виправної колонії максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування (ч. 1 ст. 89 Кримінально-виконавчого кодексу України) [9]. Отже, засуджена особа, яка повинна була б відбувати покарання у виді позбавлення волі в колонії мінімального рівня безпеки або середнього рівня безпеки, але залишена в слідчому ізоляторі чи направлена до колонії максимального рівня безпеки (з власного бажання самого засудженого) для роботи з господарського обслуговування, не має права на короткостроковий виїзд за межі слідчого ізолятора чи колонії максимального рівня безпеки з підстав, передбачених ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Наступним аспектом, на який потрібно звернути увагу, є питання щодо кримінальної відповідальності особи, яка неправомірно засуджена до позбавлення волі і якій під час відбування покарання у виді позбавлення волі надали короткостроковий виїзд за межі місця відбування покарання, але яка не повернулася з такого виїзду. Якщо вирок суду буде скасовано, то особа, яка не повернулася з короткострокового виїзду до місця відбування покарання у виді позбавлення волі, не повинна притягуватися до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України. Адже однією із ознак суб'єкта злочину, що передбачений ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, є законно винесений вирок суду, відповідно до якого він повинен відбувати покарання. Якщо вирок суду є незаконним, то ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі, що вчиняється шляхом неповернення до колонії з короткострокового виїзду, не є злочином. Якщо ж засудженого виправдали у вчиненні злочину, за який він відбував покарання, після того як її притягнули до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, то він повинен негайно звільнитися від відповідальності за вчинення такого злочину [5, с. 148].

Заслуговує на увагу необхідність законодавчого визначення переліку осіб, яких повинні обов'язково супроводжувати під час виїзду за межі місця відбування покарання У ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України про це нічого не зазначено, однак в «Інструкції про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань» зазначено, що «виїзд засудженого віком до 16 років може бути дозволений тільки за умови супроводження його у дорозі (в обидва кінці) родичами або, з дозволу начальника установи, опікунами» [10].

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, проаналізувавши суб'єкт злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 Кримінального кодексу України, потрібно зазначити, що ним може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, відбуває покарання у виді позбавлення волі та якій в законному порядку надано право на короткостроковий виїзд за межі місця відбування покарання.

Суб'єктом злочину, що передбачений ч. 2 ст. 390 Кримінального кодексу України, виходячи з диспозиції ч. 2 ст. 390 КК України, є фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності та відбуває покарання у виді обмеження волі. Отже, суб'єкт цього злочину спеціальний. Щодо встановлення віку кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 2 ст. 390 Кримінального кодексу України, то, відповідно до ч. 3 ст. 61 цього кодексу обмеження волі не застосовується до неповнолітніх осіб [6]. У зв'язку з цим вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч.ч. 1 та 2 ст. 390 Кримінального кодексу України), становить 18 років.

Суб'єктом злочину, що передбачений ч. 1 ст. 390 Кримінального кодексу України, виходячи з аналізу об'єктивної сторони диспозиції цієї норми, є особа, яка ухиляється від відбування покарання у виді обмеження волі шляхом самовільного залишення місця обмеження волі, або злісного ухилення від робіт, або систематичного порушення громадського порядку, або злісного порушення встановлених правил проживання. З моменту прибуття до виправного центру засуджений потрапляє в умови суворої регламентації його життя і підпорядкування встановленим правилам поведінки під час відбування покарання у виді обмеження волі [11]. Таким чином, ознаками суб'єкта злочину самовільного залишення місця обмеження волі є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (18 років) і відбуває покарання у виді обмеження волі.

Існує безпідставне обмеження прав засуджених, які знаходяться в дільниці карантину, діагностики та розподілу колонії мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання на короткостроковий виїзд за межі колонії у зв'язку з винятковими особистими обставинами. Тому ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України не потребує вказівки на вид дільниці, в якій саме повинен перебувати засуджений, якому може бути надане право на виїзд за межі місця відбування покарання.

Оскільки відповідно до ч. 3 ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України для засуджених до позбавлення волі, які в установленому порядку залишені в слідчих ізоляторах чи направлені до колоній максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування ці УВП виконують функції колоній мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання та колоній середнього рівня безпеки, вважаємо доцільним доповнити ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України положенням, що короткострокові виїзди за межі місця відбування покарання у зв'язку з винятковими особистими обставинами також повинні надаватися цій категорії засуджених.

Потребує визначення у Кримінально-виконавчому кодексі України перелік осіб, яким у будь-якому випадку не буде надаватися право на виїзд за межі колонії, навіть із підстав, зазначених у ч. 1 ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України, зокрема: 1) засудженим, яким смертна кара в порядку помилування замінена на позбавлення волі; 2) засудженим до довічного позбавлення волі; 3) засудженим, хворим на відкриту форму туберкульозу; 4) засудженим, що не пройшли повного курсу лікування від венеричного захворювання, алкоголізму, токсикоманії, наркоманії; 5) ВІЛ- інфікованим засудженим; 6) у випадках проведення в УВП протиепідемічних заходів.

Є доцільним окремою частиною у ст. 111 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачити перелік осіб, яких повинні обов'язково супроводжувати під час виїзду за межі місця відбування покарання. До таких осіб потрібно віднести: 1) неповнолітніх (у віці від 16 до 18 років); 2) осіб, які страждають на психічні розлади, що не виключають осудності; 3) засуджених, які є інвалідами I або II групи і мають потребу за станом здоров'я в сторонньому догляді.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Література

1. Бачурин, Э. А. Специальный субъект преступления: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Э. А. Бачурин Красноярский гос. ун-т. - Красноярск, 2005. - 228 с.
2. Орымбаев, Р. Специальный субъект преступления / Р. Орымбаев ; АН КазССР, Ин-т философии и права. - Алма-Ата : Наука, 1977. - 153 с.
3. Орлов, В. С. Субъект преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. - Москва : Юрид. лит., 1958. - 260 с.
4. Тарасова, Ю. В. Специальный субъект преступления и его значение в уголовном праве / Ю. В. Тарасова ; под ред. А. С. Михлина. - Москва : ВНИИ МВД России, 2007. - 128 с.
5. Сокуренок, О. М. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. М. Сокуренок; Клас. прив. унів. - Запоріжжя, 2010. - 235 с.
6. Устименко, В. В. Специальный субъект преступления (понятие и виды): учеб. пособие / В. В. Устименко. - Харьков : Изд-во Харьк. юрид. ин-та, 1986. - 58 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.11.2019).
8. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків : Юрінком Інтер - Право, 2001. - 416 с.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 04.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення 11.11.2019).
10. Про затвердження інструкції про порядок надання засудженим короткочасних виїздів за межі установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2014 № 3361/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1372-II> (дата звернення 11.11.2019).
11. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18> (дата звернення: 11.11.2019).

Надійшла 13.10.2019

Бібліографічний опис для цитування :

Іваньков, І. В. Особливості визначення суб'єкту злочинів, передбачених ст. 390 кк України / І. В. Іваньков // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2019. – № 1 (5). – С. 36-41.